

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 373

Branżowe problemy rachunkowości i podatków

Redaktorzy naukow
Zbigniew Luty
Aleksandra Łakomiak
Alicja Mazur

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Anna Grzybowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-435-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Halina Buk: Prezentacja w sprawozdaniu finansowym praw do emisji gazów cieplarnianych na przykładzie spółek branży paliwowo-energetycznej....	11
Jolanta Chluska, Jolanta Rubik: Informacyjne aspekty rachunku kosztów w wycenie kontraktów długoterminowych	23
Zuzanna Firkowska-Jakobsze, Joanna Szwajcar: Istota oraz zasady prezentacji funduszy specjalnych w sprawozdaniu finansowym jednostki ...	34
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe – aspekty bilansowe i podatkowe	46
Olga Grzybek: Jakość informacji o wartościach niematerialnych prezentowanych w sprawozdaniach finansowych spółek telekomunikacyjnych.....	56
Natalia Jevseychikova: Instrumenty stymulacji podatkowej innowacyjnych procesów gospodarczych na Białorusi	66
Małgorzata Kamieniecka: Możliwości wykorzystania narzędzi rachunkowości finansowej w logistyce	77
Yury Karaleu: Procedura przekształcania pozycji sprawozdania finansowego zgodnie z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości 29 „Sprawozdawczość finansowa w warunkach hiperinflacji”	89
Joanna Koczar: Usługi z zakresu rachunkowości jako usługi dla biznesu – aspekt międzynarodowy.....	107
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Odpisy aktualizujące należności jako instrument polityki rachunkowości kształtujący wynik finansowy na przykładzie spółek z branży energetycznej objętych WIG 30.....	119
Irina Lukyanova, Maria Shkliarova: Ewidencja aktywów biologicznych w gospodarstwach rolnych – białoruskie krajowe normy a MSSF	133
Aleksandra Łakomiak: Branżowe problemy rachunkowości i podatków ogrodniczych grup producentów rolnych	148
Przemysław Mućko: Uwarunkowania zmian w makropolicy rachunkowości funduszy własnych samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej	170
Wojciech A. Nowak: Rachunkowość sektora finansów publicznych jako rachunkowość branżowa.....	182
Anastazja Piekarska: Opodatkowanie małych gospodarstw rolnych na Białorusi.....	195
Edward Pielichaty: Zasady rachunkowości Banku w Świdnie Rekomendacji U.....	208

Katarzyna Piotrowska: Użyteczność informacji sprawozdawczej spółek budowlanych w upadłości likwidacyjnej.....	217
Lucyna Poniatowska: Produkty rolne i zasady ich wyceny według polskich i międzynarodowych regulacji rachunkowości.....	229
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Wartości niematerialne i prawne w polskim przemyśle wydobywczym.....	241
Paweł Rumniak: Marka jako składnik aktywów przedsiębiorstwa.....	250
Adrian Ryba: Ewidencja i wycena aktywów biologicznych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej – artykuł dyskusyjny.....	261
Tatiana Verezubova: Rachunkowość i podatki – problemy białoruskich firm ubezpieczeniowych.....	272
Edward Wiszniowski: Rewolucja czy normalizacja rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych?.....	282
Aneta Wszelaki: Kwestie podatkowe w obszarze utworzenia rezerw celowych w bankach.....	296
Katarzyna Żuk: Wycena i ujęcie w rachunkowości produktów gotowych i półproduktów związanych z produkcją e-liquidów do e-papierosów.....	307

Summaries

Halina Buk: Presentation in the financial statement greenhouse gas emission quotas on the example of fuel and energy sector company.....	22
Jolanta Chluska, Jolanta Rubik: Informative aspects of cost accounting of long-term contracts valuation.....	33
Zuzanna Firkowska-Jakobsze, Joanna Sz wajcar: Essence and principles of special funds presentation in the financial statements of an entity.....	45
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Technical provisions – balance sheet and tax aspects.....	55
Olga Grzybek: Quality of information about intangible assets presented in the financial statements of telecommunications companies.....	65
Natalia Jevseychikova: Tax stimulation instruments of innovative economic processes in Belarus.....	76
Małgorzata Kamieniecka: The possibilities to use the tools of financial accounting in logistics.....	88
Yury Karaleu: Adjustment procedure of financial statements indicators in accordance with IAS 29 "Financial Reporting in Hyperinflationary Economies".....	106
Joanna Kocz ar: Accounting services as services for business – international aspect.....	118

Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Allowances for revaluation of receivables as an instrument of accounting policy shaping the financial result on example of WIG 30 companies from energy segment	132
Irina Lukyanova, Maria Shkliarova: The accounting of biological assets at agricultural enterprises: Belarusian local standards and IFRS	147
Aleksandra Łakomiak: Accounting and taxation issues in branch of horticultural producer groups	169
Przemysław Mućko: Circumstances of changes in the accounting macro-policy for equity of independent public health care organizations.....	181
Wojciech A. Nowak: Public finance sector accounting as an industry accounting	194
Anastazja Piekarska: Taxation of small agricultural enterprises in the Republic of Belarus	207
Edward Pielichaty: The rules of bank accounting in the light of Recommendation U	216
Katarzyna Piotrowska: Usefulness of the information reporting of construction companies in liquidation	228
Lucyna Poniatowska : Agricultural products and principles of their valuation by Polish and international accounting regulations.....	240
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Intangible assets in Polish mining industry	249
Paweł Rumniak: Brand as a company asset.....	260
Adrian Ryba: Recording and valuation of biological assets in accordance with international financial reporting standards – discussion article	271
Tatiana Verezubova: Problems of accounting and taxation of Belarusian insurance companies	281
Edward Wiszniowski: A revolution or accounting normalization of cooperative credit unions?	295
Aneta Wszelaki: Tax issues in the creation of specific provisions in banks...	305
Katarzyna Żuk: Recognition and measurement in accounting of ready-made products and semi-finished products connected with the production of e-liquids to e-cigarettes	318

Zuzanna Firkowska-Jakobsze, Joanna Szwajcar

Uniwersytet Łódzki

ISTOTA ORAZ ZASADY PREZENTACJI FUNDUSZY SPECJALNYCH W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM JEDNOSTKI

Streszczenie: Artykuł prezentuje istotę funduszy specjalnych jako element systemu rachunkowości jednostki. Autorki zaprezentowały definicję funduszy, opisały ich klasyfikację oraz podział. Szczególną uwagę w artykule poświęcono roli, jaką odgrywają fundusze specjalne w przedsiębiorstwach, a także niewielkiej ilości informacji ujawnianych w sprawozdaniu finansowym na temat funduszy specjalnych. Organizacje zobowiązane są do dostarczania rzetelnych informacji każdej grupie interesariuszy znajdujących się w bezpośrednim otoczeniu podmiotu. Coraz częściej odbiorcy sprawozdań finansowych analizują nie tylko same wyniki, lecz także kapitały. Pozycje te informują o wysokości powierzonych przez właścicieli środków, które są do dyspozycji przedsiębiorstwa, sposobie ich wykorzystania, celowości i efektywności podjętych decyzji kierownictwa. Zmiany kapitału zależą w dużej mierze nie tylko od decyzji zarządu jednostki, lecz także od stosowanej polityki rachunkowości.

Słowa kluczowe: fundusze specjalne, fundusze przedsiębiorstwa, fundusz socjalny.

DOI: 10.15611/pn.2014.373.03

1. Wstęp

Niezaprzeczalnie jednym z elementów ujawnianych informacji dotyczących jednostki, którymi zainteresowani są wszyscy użytkownicy, jest fundusz przedsiębiorstwa oraz sposoby jego wykorzystania. W literaturze przedmiotu fundusz rozumiany jest jako kapitał, środki pieniężne; zasób pieniędzy przeznaczony na pokrywanie specjalnych wydatków, którymi dysponuje organizacja, instytucja [Szymczak (red.) 1969, s. 185]. Innymi słowy, jest to równowartość składników majątku wniesionych na stałe do przedsiębiorstwa lub utworzonych z części zysku w celu ich wykorzystania na potrzeby prowadzonej działalności. Niestety ustawa o rachunkowości [1994] nie definiuje pojęcia funduszu ani kapitału, natomiast określa termin aktywów netto [Ustawa o rachunkowości 1994, art. 3, ust. 1 poz. 29], które definiowane są jako aktywa jednostki pomniejszone o zobowiązania, odpowiadające wartościowo kapitałowi (funduszowi) własnemu.

Współczesna rachunkowość traktowana jest wieloaspektowo. Z jednej strony jest to zbiór regulacji prawnych i standardów, system, który ma służyć do rejestracji i pomiaru zdarzeń gospodarczych. Z drugiej zaś strony rachunkowość traktowana jest jako język biznesu, ponieważ pozwala skomunikować wszystkich interesariuszy sprawozdań finansowych. Oznacza to, że informacje płynące z systemu rachunkowości są dla większości odbiorców zrozumiałe. Pojęcia wykorzystywane przez prawo bilansowe powinny być zatem interpretowane w sposób jednoznaczny i powiązane w logiczną całość. Niestety prawo to wciąż posługuje się pewnymi pojęciami w sposób niejednoznaczny i rozumiały tylko dla specjalistów z tej dziedziny. Niewątpliwie do takich pojęć, które mają specjalne znaczenie w rachunkowości, często odmienne niż w innych dziedzinach ekonomicznych i języku potocznym, należą rezerwy, zobowiązania, kapitał i fundusz. Właśnie fundusz jest taką szczególną kategorią, która w języku potocznym może oznaczać zarówno majątek, jak i źródło finansowania. W rachunkowości fundusz oznacza tylko i wyłącznie źródło finansowania. Problem polega jednak na konieczności zaklasyfikowania kategorii funduszu – albo do kapitału własnego, albo do kapitału obcego, czyli zobowiązań. W polskiej praktyce i regulacjach rachunkowości pojęcie fundusz jest stosowane zarówno jako kapitał własny, jak i zobowiązanie. O tym w dużej mierze zadecydowały losy gospodarki polskiej i specyficzne utożsamianie funduszu z kapitałem własnym przez kilkadziesiąt lat polskiej historii powojennej.

2. Fundusze własne i ich klasyfikacje

Fundusz w rozumieniu kapitału własnego oznacza źródło finansowania działalności jednostki przez jej właścicieli.

Szczegółowe zasady tworzenia poszczególnych pozycji kapitałów (funduszy) wynikają albo z Kodeksu spółek handlowych, Kodeksu cywilnego oraz Ustawy o rachunkowości, albo innych regulacji ustawowych, a ich rodzaj zależy od formy prawnej jednostki. Kapitały własne są charakterystyczne dla spółek kapitałowych, natomiast fundusz własny – dla przedsiębiorstw państwowych oraz spółdzielni. Ponieważ kapitał (fundusz) własny stanowi niezależne źródło finansowania działalności gospodarczej, ma on charakter długoterminowy oraz zmienny i w pełni odzwierciedla źródło pochodzenia kapitału. Zmienność kapitału (funduszu) wniesionego w momencie powstania przedsiębiorstwa oznacza, że jest on w trakcie prowadzenia działalności uzupełniany, podwyższany, ale także obniżany. Oznacza to, że jest on trwale związany z funkcjonowaniem podmiotu. Informuje o wysokości powierzonych przez właścicieli środków, które są do dyspozycji przedsiębiorstwa, sposobie ich wykorzystania, celowości i efektywności podjętych decyzji kierownictwa, prezentując osiągnięte skutki w postaci zysku lub straty. Zmiany kapitału zależą w dużej mierze od decyzji zarządu jednostki oraz stosowanej polityki rachunkowości.

Kapitały własne można zatem podzielić na:

- 1) kapitały powierzone, czyli wniesione przez założyciela (założycieli) jednostki gospodarczej,
- 2) kapitały samofinansowania, czyli pochodzące z gromadzenia nadwyżek (zysku) działalności gospodarczej na cele rozwojowe [Sawicki (red.) 1995, s. 173].

Jak wspomniano wcześniej, w zależności od formy prawnej jednostki występują inne kapitały własne. Zróżnicowanie kapitałów przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Zróżnicowanie kapitałów w zależności od formy prawnej jednostki gospodarczej

Jednostka gospodarcza	Kapitał powierzony	Kapitał samofinansowania		
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Kapitał udziałowy	Kapitał zapasowy	Kapitał rezerwowy	Fundusze specjalne
Spółka akcyjna	Kapitał akcyjny	Kapitał zapasowy	Kapitał rezerwowy	Fundusze specjalne
Przedsiębiorstwo prywatne osoby fizycznej Spółka jawna Spółka cywilna	Kapitał			
Spółdzielnia	Fundusz udziałowy	Fundusz zasobowy		Fundusze specjalne
Przedsiębiorstwo państwowe	Fundusz założycielski	Fundusz przedsiębiorstwa		Fundusze specjalne

Źródło: [Sawicki (red.) 1995, s. 173].

Należy zwrócić uwagę, że ostatnim ogniwiem systemu rachunkowości jest sprawozdanie finansowe, które podlega ocenie wielokrotnej analizie dostosowanej do potrzeb użytkownika. Analizie przeprowadzanej przez interesariuszy podlegają wszystkie kategorie prezentowane w sprawozdaniach finansowych, dotyczące przede wszystkim majątku, kosztów, przychodów, wyników, jak również i kapitału (funduszy). Stanowi to podstawę do zarządzania oraz podejmowania decyzji o charakterze zarówno strategicznym, jak i operacyjnym. Ze względu na ponoszenie pełnej odpowiedzialności za efekty decyzyjne należy dysponować pełnym zakresem informacji pochodzących z systemu rachunkowości przedsiębiorstwa, odzwierciedlającego ekonomiczne rezultaty minionego okresu sprawozdawczego oraz sposób wykorzystania dostępnych środków. Dlatego też przedmiotem analizy są nie tylko wyniki finansowe. Coraz częściej uwaga analityków skupiona jest wokół istniejących funduszy oraz ich przeznaczenia. Mimo że literatura polskiego prawa narzuca pewne rozwiązania dotyczące przeznaczenia kapitału, to pozostawia również szeroki wachlarz możliwości ich tworzenia oraz nimi dysponowania. Dzięki temu jednostki mogą nie tylko wykazać się umiejętnością interpretacji ustaw oraz rozporządzeń poprzez prawidłową ewidencję zdarzeń kapitałowych, lecz także mają możliwość plastycznego dostosowania wykorzystania kapitału. Wiąże się to bezpośrednio

z ujawnieniem zdolności zarządzania źródłami finansowymi, które stanowią zabezpieczenie zobowiązań jednostki nie tylko handlowych czy publicznoprawnych, lecz także wobec pracowników oraz dotyczących zdarzeń prospektywnych. Dlatego też tak ważne stało się w ostatnich latach szczegółowe prezentowanie informacji związanej z kapitałem (funduszem) jednostki, który bezsprzecznie stanowi podstawę funkcjonowania oraz bez którego istnienie gospodarce byłoby niemożliwe.

3. Fundusze obce i ich rodzaje

Zupełnie inne znaczenie zyskuje kategoria funduszu, jeśli oznacza obce źródło finansowania.

Fundusz (kapitał) obcy to inaczej szeroko rozumiane zobowiązania. Stanowi on bowiem wynikający z przeszłych zdarzeń obowiązek wykonania świadczeń o wiarygodnie określonej wartości, które spowodują wykorzystanie już posiadanych lub przyszłych aktywów jednostki [Ustawa o rachunkowości 1994, art. 3, ust. 20]. Zobowiązania można podzielić według:

- kryterium czasu (długoterminowe – obowiązek będzie trwał powyżej 12 miesięcy od dnia bilansowego oraz krótkoterminowe – poniżej 12 miesięcy);
- kryterium przedmiotowego (np. z tytułu usług);
- kryterium podmiotowego (wobec dostawców, zakładu ubezpieczeń społecznych, urzędów itd.).

Zobowiązania stanowią jedną z podstawowych kategorii bilansu, ponieważ są elementem źródeł finansowania jednostki. Dodatkowo, w myśl definicji, są obowiązkiem wykonania przez jednostkę świadczeń, istniejącym na dzień bilansowy, który w przyszłości ma być wypełniony poprzez odpowiednie świadczenia stosunku do różnych grup interesariuszy. W przypadku zobowiązań pewny pozostaje sam fakt świadczenia, tytuł zapłaty (lub wykonania), kwota, moment dokonania rozliczenia oraz podmiot. Zobowiązania dzieli się na:

- warunkowe, których powstanie uzależnione jest od zaistnienia określonych zdarzeń;
- bezwarunkowe;
- finansowe – związane z działalnością pozaoperacyjną;
- niefinansowe – obejmujące działalność operacyjną.

Szczególnym przypadkiem zobowiązań są rezerwy. Ich specyfika spowodowana jest faktem, że termin oraz kwota świadczeń nie są pewne, czego powodem mogą być nieustannie zmieniające się warunki otoczenia zewnętrznego i wewnętrznego. Stosując zasadę ostrożności, definicja zobowiązań ogranicza w pewnym stopniu tworzenie rezerw, która jest co prawda szacunkiem, lecz musi wynikać z określonego obowiązku wykonania świadczeń w przyszłości. Innymi słowy, zastępuje ona przejściowo pozycję „zobowiązania”; przejściowo – to znaczy do momentu, w którym jednostka uzyskuje pewność co do terminu i/lub kwoty zobowiązania. Jeśli nie jest możliwe spełnienie któregośkolwiek warunku z definicji zobowiązania, to

ani zobowiązanie, ani rezerwa nie powinny być uznane w księgach rachunkowych i sprawozdaniach finansowych. Oznacza to, że jednostka, mimo istnienia obowiązku wykonania świadczenia, nie uzna zobowiązań w bilansie, a jedynie wykaże je jako zobowiązania pozabilansowe [Walińska (red.) 2012, s. 67].

Jedną z wielu specyficznych pozycji szeroko rozumianych zobowiązań (obok rezerw i rozliczeń międzyokresowych) są niewątpliwie fundusze specjalne.

4. Fundusze specjalne jako kategoria obcych źródeł finansowania

Wśród obcych źródeł finansowania działalności jednostki na szczególną uwagę zasługują fundusze specjalne. Ustawa o rachunkowości definiuje je jako inne fundusze tworzone na podstawie odrębnych przepisów, niezliczone do kapitałów (funduszy) własnych, wykazuje się je w pasywach bilansu w grupie zobowiązań [Ustawa o rachunkowości 1994, art. 46, ust. 4]. Ich powstanie oraz obecność w jednostkach zależy tylko i wyłącznie od spełnienia przez przedsiębiorstwo warunków narzuconych określonymi regulacjami.

Fundusze specjalne często nazywane są funduszami działalności finansowo wyodrębnionej. Stanowią one pewien wyjątek w grupie zobowiązań. Po pierwsze, występują jako jedna pozycja w bilansie i nie podlegają dalszym podziałom tak jak inne zobowiązania, mimo że zgodne z literą prawa byłoby właściwe dokonanie takowych podziałów. Wydaje się wobec tego zasadne, aby również dla tej pozycji wprowadzić kryterium czasu, a więc podział na długo- i krótkoterminowe. Jeszcze bardziej oczywistą kwestią jest możliwość grupowania funduszy ze względu na podmioty, np. z tytułu świadczeń socjalnych, bądź podmiotowe – wobec pracowników, a nie, jak do tej pory, wykazywane w bilansie w jednej sumarycznej pozycji. Polskie prawo bilansowe nie ma żadnego wpływu na poziom funduszy specjalnych, zasady wyceny, gospodarowania środkami funduszu, ponieważ o tym decydują odrębne przepisy prawa. Ustawa o rachunkowości jednak narzuca obowiązek ich ujawniania w sprawozdaniu finansowym.

Tabela 2. System rachunkowości

System rachunkowości		
Polityka rachunkowości	Ewidencja	Sprawozdawczość finansowa
<ul style="list-style-type: none"> • Definicja • Kategorie • Wycena • Zasady prezentacji 	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady księgowania 	<ul style="list-style-type: none"> • Prezentacja • Ujawnienia

Źródło: opracowanie własne.

Zasady ujmowania funduszy specjalnych w systemie rachunkowości oznaczają zasady ich wyceny i ustalania związanej z nim części wyniku finansowego (czyli politykę rachunkowości) oraz zasady ich prezentacji w sprawozdaniu finansowym.

Ujmowanie funduszy oznacza także zasady ich ewidencji w księgach rachunkowych. Jak wspomniano wcześniej, rachunkowość w odniesieniu do funduszy specjalnych ma ograniczone możliwości, zważywszy, iż kierownik jednostki nie ma wpływu na politykę rachunkowości w obszarze wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego w związku z funkcjonowaniem funduszy specjalnych. Odrębne przepisy ustalają zasady tworzenia i rozwiązywania funduszy, zwiększania oraz wykorzystania funduszy. Nie oznacza to jednak, że w systemie rachunkowości jednostki nie należy określić zasad ujmowania funduszy. Powinno się to uczynić zarówno w obszarze polityki rachunkowości, ewidencji zdarzeń, jak i sprawozdawczości finansowej (tab. 2).

Celem polityki rachunkowości jest jasne i rzetelne przedstawienie sytuacji finansową jednostki oraz wyniku finansowego zgodnie z treścią ekonomiczną zaistniałych zdarzeń. Dodatkowo, w myśl art. 5 ustawy o rachunkowości, przyjęte przez jednostkę zasady grupowania zdarzeń należy stosować w sposób ciągły, jak również dokonywać takiego samego grupowania zdarzeń, wyceny aktywów i pasywów, ustalania wyniku finansowego oraz sporządzania sprawozdań celem umożliwienia porównywalności danych na przestrzeni różnych okresów sprawozdawczych. Ponadto zakłada się kontynuowanie działalności jednostki w podobnych rozmiarach, a także niepostawienie jej w stan likwidacji i upadłości.

Wymagający uwagi jest fakt, że wszystkie funkcjonujące przedsiębiorstwa swoją działalność w długim okresie skupiają przede wszystkim na maksymalizacji wartości przedsiębiorstwa osiąganą poprzez różne pośrednie cele krótkookresowe. Najczęściej jednostki w krótkim okresie kierują się wzrostem efektywności, która jest rozumiana jako nadwyżka osiągniętych wyników w relacji do zaangażowanego kapitału. Dlatego też działania podejmowane przez kierownictwo skoncentrowane są głównie na dostarczeniu zasobów, które pozwolą osiągać cele strategiczne.

Z uwagi na priorytetowe traktowanie akcjonariatu, jako dostarczycieli kapitału pozwalającego realizować działania inwestycyjne, strategiczne, system rachunkowości wykorzystywany jest szczególnie w tym zakresie. Kierownictwo jednostki prezentuje w sprawozdaniach finansowych informacje użyteczne z punktu widzenia dostarczycieli kapitału z ogromną starannością. A przecież nie tylko potencjalni kapitałodawcy (tj. udziałowcy, rynki kapitałowe) są użytkownikami sprawozdań finansowych. Nie należy zapominać o innych odbiorcach zewnętrznych i odbiorcach wewnętrznych, jakimi są pracownicy. Ta część sprawozdawczości, która mogłaby zainteresować pracowników, jest bardzo nieczytelna, a zaprezentowane informacje są zbyt zagregowane. Oznacza to, że ta część sprawozdawczości jest pozostawiona sama sobie i dbałość o nią wynika tylko i wyłącznie z odgórnie narzuconych przepisów prawa.

Jednym z wymagających uwagi, a obecnie bardzo zaniedbanych elementów systemu rachunkowości jest kategoria funduszy specjalnych. Kierownicy podmiotów prezentują je w swoich sprawozdaniach, ponieważ są zobligowani przez prawo. Natomiast są one udokumentowane w sposób lakoniczny, mimo że, niczym niewi-

działna ręka, odgrywają bardzo istotną rolę w przedsiębiorstwach. Wykazywane po stronie pasywów w części zobowiązań, fundusze specjalne można odnaleźć również w polityce rachunkowości jednostek. Są tam zazwyczaj krótkie i zdawkowe informacje, wprowadzające pojęcie oraz nazwy funduszy wchodzących w skład kategorii funduszy specjalnych jednostki, mimo że odgrywają one istotną rolę z punktu widzenia pracowników przedsiębiorstw i innych instytucji.

W literaturze przedmiotu również niewiele miejsca zajmuje opisanie istoty tych funduszy. Przedstawione są jedynie klasyfikacje oraz ujęcie ewidencyjne.

W świetle przedstawionych faktów widać, iż w ujęciu funduszy specjalnych w systemie rachunkowości dominują przesłanki formalne nad ekonomicznymi. Powstaje pytanie, czy są one właściwie zarządzane, czy informacja o ich stanie, wykorzystaniu – określona w odrębnych niż ustawa o rachunkowości przepisach – jest wystarczająca do podejmowania racjonalnych decyzji ekonomicznych?

Polska rachunkowość jednostki powinna zawierać co najmniej definicję funduszu specjalnego i próbę jego klasyfikacji – do określonej kategorii zobowiązań. Wydaje się, iż fundusze specjalne z punktu widzenia treści ekonomicznej są bardziej kategorią rezerw niż formalnych zobowiązań. W praktyce rachunkowości jednostki powinny znaleźć się również zasady wyceny tej pozycji i jej wpływ na inne kategorie ekonomiczne jednostki – aktywa, zobowiązania czy też wynik finansowy.

5. Ewidencja funduszy specjalnych

Ze względu na brak zainteresowania pracodawców kategorią funduszy specjalnych należy stwierdzić, że informacje dostarczane przez systemy rachunkowości są zbyt ogólnikowe: nie oddają skali działalności, a przede wszystkim nie obrazują ich specyfiki na tle pozostałych funduszy (kapitałów). Ewidencja funduszy specjalnych nie jest szczegółowa. Wszelkie zmiany funduszy dokonywane są kapitałowo poprzez bezpośredni wpływ na ich poziom. Wszystkie zdarzenia rejestrowane w systemie dokonywane są na podstawie dowodów księgowych, jakimi są najczęściej faktury, paragony, dowody wpłaty i wypłaty, polecenia księgowania oraz wewnętrzne zarządzenia i zasady. Poza więc zmianą rodzajów funduszy, podstawa ich ewidencji pozostaje taka sama jak ewidencja podstawowych funduszy (kapitałów) funkcjonujących w przedsiębiorstwach, a także prowadzona jest zazwyczaj przez tych samych pracowników.

Ewidencja księgowa dotycząca funduszy ma miejsce w Zespole 8 „Kapitały własne, rezerwy, fundusze specjalne”. Typowe księgowania dotyczące zwiększeń korespondują z różnymi kontami aktywów i kosztów (*Dt*), natomiast dotyczące zmniejszeń – głównie z kontami zobowiązań. Takie pojęcie jak wzrost funduszu oznacza przeznaczenie środków własnych (lub obcych np. w postaci darowizny) na specjalne cele określone dla funduszu. Wykorzystanie funduszu oznacza jego zmniejszenie (*Dt*).

6. Sprawozdania finansowe a fundusze specjalne

Sprawozdania finansowe stanowią efekt końcowy systemu rachunkowości, wieńczący proces pomiaru działalności gospodarczej [Walińska (red.) 2012, s. 39]. Ich celem jest zaprezentowanie informacji związanych z dokonaniem na przestrzeni okresu, wykorzystanych możliwości, alokacji zasobów w formie zestawień i raportów.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości fundusze specjalne wykazuje się w bilansie jednostki w grupie zobowiązań krótkoterminowych jako fundusze specjalne. Dzięki takiemu ujęciu widoczna jest tylko sumaryczna wartość netto funduszy, a w informacji dodatkowej załączone są nieliczne informacje świadczące o funkcjonowaniu funduszy. Wadą jest również to, że nie wszystkie kategorie funduszy działających w przedsiębiorstwie zostają uwzględnione w sprawozdaniu finansowym jednostki. Przykładem może być pracownicza kasa zapomogowo-pożyczkowa. Mimo że w stosunku do tego funduszu stosuje się odrębne zasady funkcjonowania i podlega on odrębnym przepisom, stanowi nieodłączny element jednostki.

W polskiej rachunkowości obowiązuje zatem tradycyjne ujęcie funduszy specjalnych. Użytkownik sprawozdania finansowego nie jest informowany o skutkach finansowych wynikających z faktu posiadania i zarządzania funduszami specjalnymi.

7. Podstawowe fundusze specjalne w polskiej praktyce gospodarczej

W praktyce fundusze specjalne mają różny status i charakter. Zasadniczo można je podzielić na dwie grupy:

- fundusze specjalne obligatoryjne dla wszystkich jednostek funkcjonujących w Polsce i podlegających przepisom polskiego prawa;
- fundusze specjalne obowiązujące jedynie w poszczególnych branżach jednostek.

Do pierwszej grupy można zaliczyć najczęściej występujące fundusze specjalne: Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych¹ oraz Pracowniczą Kasę Zapomogowo-Pożyczkową², o ile zostaną spełnione określone warunki tworzenia tych funduszy uregulowane odrębnymi przepisami.

Druga grupa funduszy specjalnych występuje w tych jednostkach, które działają na bazie określonych przepisów branżowych. Do nich należą między innymi szkoły wyższe, dla których przepisy szczegółowe określają obowiązek lub możliwość tworzenia odpowiednich funduszy specjalnych.

¹ Zwany dalej ZFŚS

² Zwana dalej PKZP

Wśród funduszy zaklasyfikowanych do grupy funduszy specjalnych można wyróżnić:

- zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych – tworzony w zakładach pracy chronionej;
- fundusz załogi – tworzony z zysku netto, a przeznaczony na wypłatę nagród i premii dla pracowników;
- fundusz remontowy zasobów mieszkaniowych – tworzony w spółdzielniach mieszkaniowych;
- inne fundusze, które jednostka może tworzyć, a które nie są zaliczane do kapitałów (funduszy) własnych [Gos, Hońko, Szczypa 2012, s. 134];
- fundusz rekultywacji.

ZFŚS uregulowany jest ustawą z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych [DzU 1994, nr 43, poz. 163]. Do tworzenia ZFŚS zobligowane są jednostki zatrudniające powyżej 20 pracowników w przeliczeniu na pełne etaty, a także jednostki gospodarcze, które prowadzą gospodarkę finansową na zasadach określonych w ustawie o finansach publicznych bez względu na wielkość zatrudnienia (a więc we wszystkich szkołach, przedszkolach, jednostkach budżetowych). Celem tworzenia ZFŚS jest świadczenie przez przedsiębiorstwo na rzecz pracowników (ale także rodziny pracownika, często też na rzecz byłych pracowników, posiadających statut emeryta lub rencisty) stanowiące wyrównanie dysproporcji w poziomie wynagradzania pracowników. Oznacza to, że najczęstszą grupą odbiorców są pracownicy, którzy znajdują się w grupie osób osiągających niskie oraz przeciętne wynagrodzenie. Nie oznacza to, że grupa pracownicza przekraczająca przeciętny poziom wynagrodzenia nie otrzymuje świadczeń, także i oni są beneficjentami tego funduszu, choć w mniejszym zakresie. Wykorzystanie ZFŚS reguluje wewnętrzny regulamin podmiotu, najczęściej świadczenia obejmują dofinansowanie do wczasów, kolonii, zimowisk; zapewnienie opieki medycznej; udzielanie pomocy finansowej w postaci pożyczek; dofinansowanie do działalności kulturalno-oświatowej oraz sportowo-rekreacyjnej. Dla pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach zobligowanych do tworzenia tych funduszy jest to dodatkowa korzyść, jaką osiąągają z tytułu zatrudnienia. Pracodawcy, mając pełną tego świadomość, wykorzystują ZFŚS jako wabik w publikowanych ogłoszeniach o pracę.

Warunkiem koniecznym do utworzenia PKZP jest gotowość co najmniej 10 osób do przynależności do organizacji. Pracownicze Kasy Zapomogowo-Pożyczkowe (PKZP) działają w zakładach pracy na podstawie art. 39 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych [DzU 1991, nr 55, poz. 234], Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych w zakładach pracy [DzU 1992, nr 100, poz. 502 z późn. zm.], a także powszechnie obowiązujących przepisów prawa.

Zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych (ZFRON) tworzony jest zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych [DzU 1997, nr 123, poz. 776 ze

zm.]. Ustawa określa, jakie warunki muszą zostać spełnione, aby taki fundusz utworzyć. Najważniejsze z nich to:

- osiągnięcie odpowiednich wskaźników zatrudnienia osób niepełnosprawnych przez co najmniej 6 miesięcy;
- posiadania obiektów oraz pomieszczeń, które są przystosowane dla osób niepełnosprawnych;
- uzyskanie statusu pracodawcy prowadzącego zakład pracy chronionej, nadany przez wojewodę.

Środki ZFRON przeznaczone są na rehabilitację zawodową, społeczną, leczniczą i ubezpieczenie osób niepełnosprawnych. Podstawę prawną wykorzystania środków ZFRON zawiera rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 grudnia 1998 roku w sprawie zakładowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych [DzU 1999, nr 3, poz. 22 ze zm.].

Fundusz załogi tworzony jest z zysku zgodnie z decyzją jednostki gospodarczej. Fundusz ten przeznaczony jest zazwyczaj na wypłatę nagród i premii dla pracowników.

W spółdzielniach mieszkaniowych, wspólnotach mieszkaniowych tworzony jest fundusz remontowy. Zasady tworzenia funduszu remontowego określa art. 6, ust. 3 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych [DzU 2001, nr 4 poz. 27 ze zm.]. Fundusz ten jest tworzony z wpłat członków pobieranych w czynszu. Środki funduszu remontowego są przeznaczone na finansowanie remontów zasobów mieszkaniowych. Innym funduszem specjalnym w spółdzielniach mieszkaniowych jest fundusz wkładów budowlanych. Omawiany fundusz kształtują wpłaty osób nabywających lokale mieszkalne na warunkach własnościowego prawa do lokalu. Podstawy prawne tworzenia tego funduszu są określone w ustawie z dnia 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych [DzU 2001, nr 4 poz. 27 ze zm.]. Natomiast szczegółowe zasady wnoszenia wkładów budowlanych określa statut spółdzielni. Warto zaznaczyć, że fundusz wkładów budowlanych wykazuje się w wysokości zadeklarowanej. Zadeklarowane, ale nie wniesione wkłady ujmowane są na koncie „Pozostałe rozrachunki”, którego saldo oznacza należności spółdzielni od członków z tytułu nie wniesionych wkładów budowlanych [Gos, Hońko, Szczypa 2012, s. 135-136].

Fundusz rekultywacji tworzony jest przez jednostki zobowiązane ustawowo do rekultywacji gruntów, których rolnicza lub leśnicza wartość użytkowa została zdegradowana lub zdewastowana na skutek działalności przemysłowej. Problem rekultywacji jest najczęściej spotykany w dwóch obszarach działalności:

- 1) polegającej na prowadzeniu składowisk odpadów;
- 2) działalności wydobywczej, eksploatacji złóż itp.

Rekultywacja ma na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu tych rodzajów działalności na środowisko naturalne [Cicha (red.) 2013, s. 211].

Innym podziałem funduszy specjalnych jest kryterium ich formalnego, podmiotowego wyodrębnienia do celów rachunkowości. Zdecydowana większość funduszy

specjalnych jest integralną częścią systemu rachunkowości jednostki. Jedynym wyjątkiem jest PKZP, formalnie wyodrębniona jako podmiot rachunkowości, w związku z czym prowadzi ona własną rachunkowość.

Podsumując powyższe rozważania: fundusze (kapitały) specjalne będące integralną częścią systemu rachunkowości powinny być prezentowane w sprawozdaniach finansowych z taką samą dbałością jak inne kapitały. Odbiorcami sprawozdań finansowych są różne grupy, nie można wartościować ani przypisywać im wag; każda z nich ma inne oczekiwania i inne potrzeby informacyjne. System rachunkowości poprzez sprawozdawczość ma dostarczać różnym użytkownikom różnych informacji, tak aby każdy z interesariuszy mógł dokonać niezbędnych analiz. Z punktu widzenia pracowników, bądź potencjalnych pracowników, którzy też są odbiorcami sprawozdań, w ostatnich czasach można uznać za niezwykle ważny aspekt wyrównania poziomu wynagrodzeń poprzez wykorzystywanie funduszy specjalnych (głównie ZFŚS i funduszu załogi). Obecnie wynagrodzenia często nie są jedynym kryterium, jakim kierują się kandydaci w procesie rekrutacyjnym. Pracodawcy mają tego świadomość, ponieważ w publikowanych ofertach pracy często pojawia się dodatkowa zachęta o dodatkowych korzyściach płynących z dodatków socjalnych. Zatem pracodawca świadomie posługuje się tą kategorią, która ma zainteresować kandydatów. Dlaczego wobec tego tak mało można się dowiedzieć ze sprawozdań finansowych o tej kategorii bilansowej? Przyrzeczenia pracodawcy dotyczące dodatkowych korzyści płynących z wykorzystania funduszy specjalnych (ZFŚS, fundusz załogi) mogą być często rozstrzygające przy podejmowaniu decyzji o zatrudnieniu się kandydata. Skąd wobec tego odbiorca zewnętrzny może czerpać rzetelne informacje o poziomie i wykorzystaniu tego funduszu?

Kolejną ważną przesłanką uszczegóławiania informacji dotyczących funduszy specjalnych jest to, że po ich likwidacji niewykorzystane środki mogą być spożytkowane na cele, dla których ten fundusz został powołany. Niestety często spotka się praktykę, że pracodawcy wykorzystują pozostałe środki na sfinansowanie podstawowej działalności. Jest to oczywiście poważne nadużycie, niezgodne z prawem, i grozi określonymi sankcjami karnymi.

8. Podsumowanie

Artykuł przedstawia fundusze specjalne jako szczególną kategorię systemu rachunkowości. Autorki zawarły w artykule analizę funduszy przedsiębiorstwa, mając na celu zaprezentowanie istoty funkcjonowania funduszy specjalnych jako nieodłącznego elementu sprawozdania finansowego jednostki.

Przeprowadzona analiza pozwoliła autorkom na zaproponowanie dokonywania ujawnień w sprawozdaniu finansowym w zakresie funduszy specjalnych, co pozwoli interesariuszom na wnikliwsze badanie sprawozdań i bardziej szczegółowe odwzorowanie rzeczywistości gospodarczej jednostki.

Literatura

- Adamkiewicz Z., *Praktyczny przewodnik po MSSF. Porównanie MSSF z UoR*, Wydawnictwo Infor Biznes Sp. z o.o., Warszawa 2013.
- Cicha A. (red.), *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2013.
- Gos W., Hońko S., Szczypa P., *ABC sprawozdań finansowych. Jak je czytać, interpretować i analizować*, Wydanie II, CeDeWu, Warszawa 2012.
- Jankowiak K., *Pracownicze Kasy Zapomogowo-Pożyczkowe*, UNIVERS Consulting – Edukacja, Zielona Góra 2004.
- Sawicki K. (red.), *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw*, Ekspert, Wrocław 1995.
- Szymczak M. (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969.
- Walińska E. (red.), *Meritum. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa 2012*, ABC Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012.
- Walińska E., *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji pozycji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna Wolters Kluwer Business, Kraków 2007.

Akty prawne

- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych z dnia 19 grudnia 1992 r., DzU 1992, nr 100, poz. 502.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 grudnia 1998 roku w sprawie zakładowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych, DzU 1999, nr 3, poz. 22 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych, DzU 1991, nr 55, poz. 234.
- Ustawa z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, DzU 1994, nr 43, poz. 163.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., DzU 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, DzU 1997, nr 123, poz. 776 ze zm.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych, DzU 2001, nr 4, poz. 27 ze zm.

ESSENCE AND PRINCIPLES OF SPECIAL FUNDS PRESENTATION IN THE FINANCIAL STATEMENTS OF AN ENTITY

Summary: The article presents essence of corporate funds placed in the accounting system which are divided into categories, characterized and classified. The authors pay special attention to special funds concentrating on the Employee Savings Allowance – Loan Fund.

Keywords: special funds, corporate funds.